

Ivan Kovačević

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu
ikovacev@f.bg.ac.rs*

O antropolozima ili koliko antropologija jeste zbir intelektualnih karijera*

Apstrakt: Antropolozi "internalisti" bave se sobom na dva sasvim različita načina. Etnografi s antropološkom diplomom su preko refleksivnosti došli do autoetnografije, dok oni koji se bave sobom na nivou discipline pišu o antropologiji tj. najčešće istoriju antropologije. Antropolozi "eksternalisti" se bave svetom. Neki od njih su klasični etnografi koji proizvode obične ili "guste" opise, neki pokušavaju svet da tumače, a treći, koji preko akcione stižu do militantne antropologije, pokušavaju da svet menjaju i usklade sa svojim političkim stavovima.

Ključne reči: antropolozi, antropologija, etnografija, refleksivnost, autoetnografija, primenjena antropologija, istorija antropologije, antropološki kongresi, međunarodna saradnja, naučna birokratija

Popu pop, bobu bob

Predmetno određenje antropologije, smatra Klifod Gerc, predstavlja osnov optičke varke o krizi antropologije (Gertz 1995). Ako se jasnoća pisanja shvati kao kvalitet, a nejasnoća kao mana ili skrivanje nekvalitetnog mišljenja, onda su nejasnim pisanjima potrebna objašnjenja da bi utvrdili šta je, ili da li je išta, mislio pisac. U ovom slučaju Gercova misao, kada bi bila jasna, govorila bi o tome da je predmetno određenje antropologije stvorilo predstavu o njenoj krizi, ali da je ta kriza "optička varka" ukoliko se antropologija odredi na drugačiji način. To bi značilo da je jedna greška povukla drugu, i da kada se prva ispravi, druga prestaje da postoji.

Gerc smatra pogrešnim manje ili više čvrsto, predmetno određenje antropologije, i zamenjuje ga pojmom "labava zbirka intelektualnih karijera".

Ukoliko se Gercovo shvatanje shvati kao etnografski opis "antropološke populacije", zbirka antropoloških karijera, kao i svaka zbirka, zahteva klasifikaciju

* Članak je nastao kao rezultat istraživanja na projektima: "Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva" (br. 177035) koje u celosti finansira Ministarstvo prosvete i nauke RS.

i opis svake klasifikovane grupe i utvrđivanje glavnih međuodnosa. Tek je, potom, moguće opredeliti se prema osnovnom stavu o antropologiji kao labavoj zbirci intelektualnih karijera i, eventualno, izabrati deo zbirke koji se može smatrati antropologijom, za razliku od ostalih koji nisu ništa više od zbirke intelektualnih karijera. Gercovo mišljenje se mora propustiti kroz prizmu američke četvoropoljne antropologije u kojoj se antropolozima smatraju i lingvisti i arheolozi i fizički antropolozi, a koji svi zajedno sačinjavaju najveću "asocijaciju" antropologa (AAA – American Anthropological Association) od preko 12.000 članova. Nevolja ove zbirke je u tome što sadrži zajedno proučavaoce svadbenog rituala plemena Navaho, naučnike koji analiziraju kosti i organe šimpanze, poznavaoce kamenih sekira paleolita i stvaraoce/analitičare fonozapisa dijalekata iz Kentakija i ne može biti ništa drugo do zbirka tih, veoma raznolikih, proučavalaca. Stoga je kao zbirku možemo odmah zaboraviti i koncentrisati se na njen uži deo – zbirku sociokulturno-antropoloških karijera.

Tu zbirku možemo odmah podeliti na dva dela tj. na dve grupe antropologa koje sačinjavaju:

Antropolozi "internalisti", odnosno antropolozi "okrenuti ka sebi" (Risman 1965), koji se bave sobom. Od pisanja o antropologiji do refleksivnosti, tj. od istorije antropologije do autoetnografije

Antropolozi "eksternalisti" se bave svetom, oni su "okrenuti ka drugima". Neki svet opisuju, neki pokušavaju da ga menjaju, a neki da ga tumače. Ovi prvi su poznati pod nazivom etnografi, drugi imaju ishodište u militantnoj antropologiji i tek oni treći su samo antropolozi.

Antropolozi okrenuti ka sebi se grupišu u Pregledološko-Uvodološke, Konferencijsko-komitetske i Individualne antropologe, dok se antropolozi okrenuti ka drugima mogu prepoznati kao Antropolozi etnografi, Primenjeni, Akcioni i Militantni antropolozi i Antropolozi koji stvaraju antropologiju.

Pregledološko-Uvodološki antropolozi (P-U)

Ova vrsta antropologa je najprisutnija na univerzitetima. Dominantan posao kojim se bave su predavanja u okviru opštih antropoloških predmeta. Omiljeni su im predmeti razni Uvodi – Uvod u antropologiju, Uvod u socijalnu antropologiju, (Introduction in Anthropology, Introduction in Social Anthropology), zatim Istorije antropologije u varijanti Istorija antropologije, Istorija antropoloških teorija ili Istorija antropoloških ideja (History of Anthropology, History of Anthropological Theory). Fokusirani su na pisanje udžbenika, a glavni zadatak je pronaći izdavača i ubediti ga da pored postojanja 200 udžbenika sa sličnim naslovom objavi i dvesta prvi. Najbolje uspevaju u Americi gde američki univerzitetski sistem četvoropoljne antropologije svodi socio-kulturno antropološki deo nastave na 5-6 predmeta od kojih su bar dva pregledološka ili uvodološka.

Pregledološko-Uvodološka orijentacija ovih antropologa omogućava da se skraćeno nazovu PU antropolozi, odnosno HI antropolozi (History of Anthropological Theory – Introduction in Anthropology). Vrhunski domet su im udžbenik i rider (reader), hrestomatija, izbor tuđih tekstova i slično, koji usled neudžbeničke prirode antropologije mogu biti jedino korisni u smislu upoznavanja početnika s osnovnim antropološkim vokabularom.¹

Osim udžbenika i ridera, PU antropolozi se po nekada javljaju i u naučnoj periodici. Tekstovi su im najčešće o nekom antropologu, bilo da se bave njim kao istoričari antropologije, bilo da se bave kritikom ili apologijom predmetnog antropologa. Poznati su u naučnoj javnosti kao stručnjaci za.... Malinovskog, Boasa, nekog trećeg ili četvrtog. Najistaknutiji među njima su o "svom" antropologu napisali knjigu i veći broj radova u naučnoj periodici. Ima i onih koji su usled obilja pregleda istorije antropoloških ideja svoj predmet teritorijalno suzili pa su proizveli istoriju britanske ili američke antropologije ili istoriju nekog peiroda tih antropologija. Oni se kreću od Pregleda i Uvoda do istorije antropologije i nazad. Jedino je sigurno da ne pišu antropologiju.

O srednjovekovnim guslarima ili o antropolozima koji pišu o antropologiji

Srednjovekovne ratničko-pljačkaške družine su sa sobom vodile guslara koji je njihove pljačkaške pohode ili obračune sa kraljevim poreznicima opevao kao

¹ Neudžbenički karakter antropologije se ogleda u više stotina formiranih sociokulturno antropoloških subdisciplina koje ne mogu stati ni u jedan kurikulum, kao i u broju istraživačkih lokacija koji je jednak s brojem naseljenih mesta na planeti. Kada se veliki broj podtema unutar svih subdisciplina pomnoži s brojem lokacija dobija se broj istraživačkih tema sa desetinama nula. To rezultira velikim međusobnim odstupanjem programa antropoloških studija. Pokušaji evropskih birokrata da pod firmom tzv. Bolonjske reforme ukalupe sve studije, pa i one koje se ne daju ukalupiti, imao je smešno-tužnu epizodu u propisu srpskih bolonjomanijskih akreditacionih pravila koja traže da se, akreditacije radi, pronađu i prilože dva programa u Evropskoj uniji i jedan van nje, koji imaju istu strukturu kao i program koji se predstavlja Akreditacionoj komisiji. Odbijanje, a usled nemogućnosti, Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu da to uradi podstaklo je tadašnjeg dekana fakulteta prof. Aleksandra Kostića da pedantno proveri podudarnost struktura programa antropologije na desetak najpopularnijih svetskih univerziteta. Rezultat te provere bio je da između deset programa antropologije na najpoznatijim svetskim univerzitetima ne postoji relevantna međusobna strukturalna podudarnost, posle čega je odustao od zahteva koji su proizlazili iz pravila Akreditacione komisije i podržao Odeljenje za etnologiju i antropologiju u izostavljanju ove stavke akreditacionog inventara (Iz usmene komunikacije autora sa prof. Kostićem tokom 2007 i 2008. godine).

herojska dela. Čelnici pljačkaških družina su guslare nagrađivali po podeli plena i njihov prihod je zavisio od uspeha u krađi i pljački. U razmišljanjima o tome kako da suzbije brojne stočarsko-pljačkaške družine kraljev savetnik je došao na ideju da će stočarsko-pljačkaške družine izgubiti na podršci seljaka i da će im opasti ratnički elan ukoliko im se na neki način ukine veličanje pljačke kao herojskog dela. Stoga je predložio kralju da uvede stalnu guslarsku službu u svom dvoru i sve guslare drži na dobroj i redovnoj plati. To je razglasio po celoj kraljevini i svi guslari, zajedno sa svojim učenicima, dobili su udoban smeštaj i platu na kraljevom imanju. Nisu imali nikakav posao, dok je opevanje kraljevih podviga vršio njegov lični guslar sasvim odvojen od novopridošlih. U početku guslari su se sećali svojih bivših godpodara i prepričavali njihove doživljaje kao i to kako su oni, guslari, te doživljaje opevali. Vremenom i prenošenjem na učenike, koji nisu imali priliku nikoga da opevaju, pričali su sve više o sebi i o svojim načinima na koji su obavljali nekadašnji posao. Jedan bi pričao kako je uspešno koristio gradaciju, a drugi kako je muzički obrađivao pojedine dramske elemente, dok se treći sećao kako je sačinjavao grozne i preuveličane opise neprijatelja. Što je vreme više prolazilo guslari, a pogotovo njihovi učenici, zaboravljali su svoje bivše gospodare ali su i dalje pričali o svom nekadašnjem guslanju. Nisu naučili učenike da sami guslaju, jer nije bilo potrebe za tim, ali su oni veoma dobro znali kako je gusle držao neki od njihovih učitelja ili kakve je stilske figure upotrebljavao u opisu bitaka. Sačinili su čitavu nauku o guslanju i svoje učitelje svrstavali u škole i pravce sa jasno definisanim osobinama. Pljačkaša i bitaka se više nisu sećali, ali su se delili na škole i stilove dobro opisujući i klasifikujući sve muzičke i književne tehnike svojih učitelja. Posle tridesetak godina, kada živih guslara više nije bilo, učenicima, koji su znali sve o guslanju, osim da guslaju, mladi kralj je ukinuo stan, hranu i platu i oterao ih sa kraljevskog imanja.

PU antropolozi i antropolog koji piše antropologiju

Šta antropolog, koji piše antropologiju, ima sa P-U antropologom?

Gotovo ništa.

Antropolog koji piše antropologiju PU antropologa često sreće na univerzitetu. Po neki put i porazgovara s njim, ali kratko, jer antropologa, koji piše antropologiju, Boasove dogodovštine mnogo ne zanimaju, jednako kao ni njegovi socijalno-filozofski stavovi. Da li je Boasov relativizam odsudno uticao na njegovo okretanje istoriji ili obrnuto ili, čak, da li je Boas uopšte bio relativista ili nije, pitanja su o kojima vrhunski PU antropolog, specijalista za Boasa, može kompetentno i obilno da raspravlja, ali ničim ne pomaže antropologu koji piše antropologiju da protumači ono što tog trenutka pokušava da protumači.

Moguće je zamisliti neku korist od Pregledološko-uvodološkog antropologa kada velika većina njih ne bi bila usmerena na dalju ili bližu istoriju antropologije. Neki PU antropolog koji bi pasionirano pratio najnovije radove iz antropologije i sačinjavao preglede, primarno s metodološkim fokusom, mogao bi biti od koristi kao neka vrsta izviđača ili lokatora koji bi locirao metu i upućivao antropologa, koji piše antropologiju, ne neku metodološku inovaciju interpretativne prirode, s obzirom na to da antropolog koji piše antropologiju nema vremena da iščitava svekoliku antropološku tematiku van svoje šire oblasti interesovanja. Ipak, takav PU antropolog se, uglavnom, može samo zamisljati, dok ga u stvarnom okruženju uglavnom nema.

Konferencijsko-komitetski antropolozi (K-K)

Najmanje brojna, ali dosta glasna, antropološka vrsta su K-K ili CC-antropolozi. Oni postoje samo na konferencijama (Conference) i u komitetima (Committee). Van konferencija i komiteta su ništa. Konferencije su svetske, kontinentalne, regionalne, uglavnom u organizaciji naučnih asocijacija², ali i nekih drugih organizatora poput NGO ili profesionalnih organizatora, kompanija koje se bave kreiranjem konferencija.³

Članovi su svih mogućih komiteta (Executive Committees, Organisational Committees, Executive Boards itd). Ta vrsta se stoga zove K-K antropolozi, od početnih slova reči Konferencija i Komitet.

Ti antropolozi retko pišu naučne radove ili ih uopšte ne pišu. Njihove bibliografije su kratke. Često jedan te isti tekst preglednog karaktera šetaju s konferencije na konferenciju i eventualno dopunjuju preglede "razvoja antropologije" u okviru regiona ili neke nacionalne antropologije. Moguće je isti ili samo malo izmenjeni tekst takvih referata pronaći tokom vremena pod različitim naslovima. Ono što ih čini antropolozima koji se bave antropologijom kao predmetom svog, doduše nevelikog, pisanja su upravo ti pregledni referati o "stanju i perspektivama" i diskusije u, obavezno prisutnoj, sekciji mnogih kongresa i simpozijuma koja treba da učini presek trenutnog stanja antropologije i zacrtava pravce razvoja.

Obično imaju afilijaciju na nekom univerzitetu ali su stalno na sabatiku, razmeni, gostovanjima na drugim univerzitetima, stipendijama i sličnim forma-

² Još je početkom 1970-ih godina za sociologe koji trče s jednog na drugi međunarodni kongres ili simpozijum i sa sastanka raznih internacionalnih komiteta na nove takve sastanke bio uobičajen naziv "Jumbo Jet sociolozi"

³ I u Srbiji se pojavila takva kompanija koja se bavi kreiranjem konferencija i zove se "Danas Conference Center".

ma neučestvovanja u nastavi. Uvek su na nekom putu.⁴ Univerzitetima, u bolešnoj trci za prestižom zasnovanom na kvantativnom beleženju recki, šangajskim i sličnim listama, odgovara da u rubrike, koje donose poenčiće, upišu da je profesor, koji na tom univerzitetu "predaje", član nekog Executive Commity i sl.⁵

U naučnoj periodici i naučnim knjigama, kao i u univerzitetskoj nastavi praktično ne postoje.

Antropolozi se mogu podeliti i na zemaljske i vanzemaljske. Prvi se bave antropologijom u svojoj zemlji, a drugi antropološkim turnejama van zemlje. Vanzemaljski antropolozi su ponekad potrebni u meri u kojoj mogu da posluže zadovoljenju glupavih i inferiornih imperativnih zahteva za međunarodnim nečim (komunikacija, koordinacija, kooperacija...). To je potrebno narodima, državama, ustanovama i ljudima kod kojih je značajno prisutan kulturni obrazac provincijalne iskompleksiranosti.⁶

Prema tome, vanzemaljski antropolozi mogu da pišu putopisne beleške koje se objavljuju u stručnim časopisima provincijalno samoprepoznatih antropologija. To su hronike, izveštaji, prikazi skupova i svakojake druge beleške o putovanjima i učestvovanju na međunarodnim antropološkim festivalima.

Svi vanzemaljski antropolozi provincijalnog porekla ne doprinose antropologiji iz koje potiču koliko jedan JSTOR i to onaj sa najmanjim brojem časopisa.

Do pred kraj dvadesetog veka su naučni, pa samim tim i antropološki, putnici bili korisni jer su mogli da donesu knjige, časopise, ideje itd., dok danas njihova putovanja ne služe ničemu osim ličnom turističkom porivu ili njihovom privatnom bekstvu od kuće ili od samog sebe. Razvoj informacione teh-

⁴ Bogati univerziteti mogu sebi da priušte praktično dupli nastavni kadar. Dok su jedni na istraživanju drugi se bave nastavom. Posle godine ili dve istraživanja ovi drugi se vraćaju u nastavu, a oni prvi odlaze na istraživanja. U tako velikom broju odsutnih skoro stalno odsustvo jednog K-K antropologa ostaje neprimećeno.

⁵ O pogubnom uticaju toplistomanije na nauku, univerzitet i obrazovanje uopšte videti knjigu austrijskog filozofa Konrada Liessmana (Liessman 2008)

⁶ Taj obrazac se nameće i kada uopšte ne odgovara realnosti. Na primer periferni poznavaoци srpske barokne umetnosti 18. veka s američkih ili evropskih univerziteta se javljaju kao recenzenti u časopisima koji se bezuslovno boduju više, od časopisa u kojima redakciju sačinjavaju poznavaoци te materije iz samog centra. Rad iz te oblasti objavljen u časopisu gde su recenzenti površni poznavaoци materije, npr. u sklopu opšteg znanja o evropskom baroku ili slavističkog poznavanja srpske kulture 18. veka trebalo bi da bude niže bodovan i možda čak i dodatno recenziran pre nego mu se daju bilo kakvi bodovi. Ako se u nekim naukama, prvenstveno onim koje zavise od skupih instrumenata i ogleđa, centar nalazi tamo gde je koncentrisano ulaganje u istraživačka sredstva, a periferija u siromašnijim zemljama, u nekim humanističkim naukama centar je tamo gde su koncentrisani i predmet istraživanja i naučnici koji taj predmet istražuju, a periferija u "velikim" naučnim zajednicama bez obzira što kreiraju razne šangajske i rojterske liste.

nologije doveo je do toga da ranija komunikacijska praksa unutar najširih naučnih zajednica, u svom petrifikovanom obliku, postane u potpunosti mitska i ritualna. Nekada, a to je vreme praktično do pred sam kraj dvadesetog veka, međunarodni kontakti obavljali su se klasičnim kanalima kao što su simpozijumi, kongresi, studijski boravci u inostranstvu, zajednički projekti i istraživanja. Brzina širenja informacija je bila mala, kao i dostupnost naučnih radova naučnika iz drugih zemalja. Fizička udaljenost je bila prepreka za komunikaciju, a tada postojeći kanali komunikacije (pošta, telefon) nisu bili ni brzi ni jeftini. Istovremeno, grafička tehnologija je bila viševekovne starosti i proizvodila je knjige koje su bile skupe⁷ i teške za transport. Stoga je postojao pojam dobro snabdevene biblioteke i naučnici koji nisu imali sreću da žive i rade pored neke takve biblioteke, odlazili su na duže boravke u centre, poput većih evropskih gradova ili univerzitetskih centara, da ručno ispisuju ono što im treba iz knjiga i časopisa, što je trajalo sve do pojave prvih fotokopir mašina.

Sporost je odlikovala ne samo tehnologiju već i rutinu prezentacije naučnog rada tako da je od održavanja jednog naučnog skupa do šire dostupnosti saopštenja sa njega, tj. do publikovanja zbornika radova, prolazilo godinu dana ili čak, i više godina. Stoga je odlazak na takav skup bila prilika da se dobije na vremenu i odmah upozna s novijim rezultatima kolega iz drugih zemalja.

Petrifikovani stavovi, stvoreni tokom većeg dela dvadesetog veka, potpuno neprimereni novim tehnologijama, žive i, što je još gore, vrše pritiske na kreiranje propisa i propozicija naučnog rada. Jedna od takvih petrifikovanih ideja je pretvorena u mitsku i sastoji se iz mita o neophodnosti međunarodne saradnje. Mitska komponenta ovog institucionalno etabliranog zahteva se nalazi u značajnijima pojma saradnja, koji je propisan kao učešće na međunarodnim skupovima, učešće u međunarodnim projektima i sl. U trenutku kada je takva cirkulacija ljudi izgubila svaki značaj, a cirkulacija ideja tehnološkom revolucijom u informisanju dovedena na veoma visoki stepen, postaje jasno da insistiranje na kretanju ima pomerene funkcije. One su na ekonomskom planu u funkciji turizma, što se u turizmološkoj klasifikaciji sasvim otvoreno naziva kongresni turizam⁸, sa pripremom infrastrukture tj. hotela koji imaju sale pogodne za održavanje kongresa. Od uloge sredstva, kretanje po naučnim skupovima i studijska putovanja po bibliotekama i univerzitetima su postala cilj po sebi. S obzirom na to da su drugi vidovi komunikacije preuzeli ulogu sredstva razmene naučnih in-

⁷ Tehnologija starog štamparstva olovnih slova, slovoslagača i metera je bila dominantna do pred sam kraj dvadesetog veka.

⁸ O ponudi u oblasti kongresnog turizma vidi <http://www.kongresniturizam.com>. Na studijama turizmologije Kongresni turizam je jedan od predmeta/ispita, vidi npr. T. Pivac - V. Dragičević, Kongresni turizam, Materijal za polaganje ispita na Departmanu za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno- matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Takođe vidi i knjigu Snežane Štetić o *Posebnim oblicima turizma* (Štetić 2007).

formacija, razumljivo je što takva kretanja nisu više sredstvo, ali je manje poznato kako i zašto su postali cilj osim na individualnom planu gde, osim zadovoljenja propisa i pravila koja propisuju "međunarodnu saradnju" postoje i lične turističke potrebe, kao i potreba za, makar privremenim, izmeštanjem iz svakodnevnih situacija. Osim toga, u globalnom sistemu vrednosti kretanje dobija značenje nečeg dobrog po sebi, pa se svako kretanje od običnog turizma do kretanja studenata i naučnika smatra ciljem kojem treba težiti. Sigurno je da je u uspostavljanju kretanja kao vrednosti po sebi određenu ulogu imala činjenica da moderna transportna sredstva omogućuju brzo i skoro neograničeno kretanje, i da su realizovana u industriji transportnih sredstava i transportu kao privrednoj grani koje kroz masovni transport ostvaruju egzistenciju i profit.

Moderna informaciona tehnologija je učinila "međunarodnu saradnju", koja se realizuje na međunarodnim skupovima i međunarodnoj "razmeni", mitskom i ritualnom. Mitska je jer ničim ne doprinosi realnoj razmeni informacija koja se može obaviti s daleko manjim utroškom novca i energije, a ritualna je jer osim klasične ritualne repetitivnosti (godišnji kongresi i sl.) postoji čitav niz radnji koje, odražavajući statuse i distribuciju moći, imaju funkciju internog i eksternog overavanja neophodnosti samih manifestacija. Ipak, državno upravljanje naukom insistira na međunarodnoj saradnji iako to košta. Postavlja se pitanje zbog čega ministarstva ili paraministartstva, koja rukovode naukama, insistiraju na međunarodnoj saradnji i troše znatna sredstva za njeno finansiranje. Sasvim je očigledno da to čine da bi opravdali svoje postojanje, s jedne strane, i, s druge strane, učvrstili još jedan kanal nadgledanja. Naime, kada bi se međunarodna saradnja odvijala i zvanično samo na onaj način na koji se ostvaruje u stvarnosti, a to je elektronska razmena informacija kroz periodiku i publikacije, jedini zadatak države i njenih organa za upravljanje naukom bio bi da obezbedi nesmetani protok informacija. To bi moglo da obavlja nekoliko činovnika zaduženih za pojedine sektore komunikacije i mnoga upravljačka mesta (sektori) u državnoj administraciji, na kojima se odlučuje o tome hoće li se finansirati "bilateralna", "trilateralna" i sl. saradnja i hoće li neki naučnik putovati na neki kongres, postala bi suvišna, dok bi se malobrojni vrh tog organa, bez suvišnih činovnika, bavio samo najopštijom naučnom politikom države.

K-K antropolog i antropolog koji piše antropologiju

Šta antropolog koji piše antropologiju ima sa K-K antropologom?

Ponekad, kada se prepusti turističkoj motivaciji i poželi da ode u grad koji voli ili u grad koji je oduvek želeo da poseti, a ukaže mu se prilika da će mu put i boravak biti plaćeni zbog učešća na naučnoj konferenciji u tom gradu, srešće na kongresu ili konferenciji K-K antropologe. Ali će ih videti izdaleka. Uvek će biti odeljeni konferencijskim stolom, stolom predsedavajućih ili svečanim mestom na koktelu, banketu ili večeri.

Individualni antropolozi (I-A)

Individualni antropolozi su nastali u okviru etnografske suštine američke antropologije.⁹ Individualni antropolozi su vrsta antropologa koja je kroz WC teoriju etnografije stigla do poslednje odbrane svog etnografskog bitisanja u Individualnoj Antropologiji. Stoga se mogu skraćeno nazvati I-A.

Kroz "eksperimentisanje" s etnografijom uspeli su da od "eksternalističkih" antropologa postanu "internalistički" praveći "književni zaokret" (Gorunović 2010 b). Oni su davno prevazišli pokušaje da se etnografija predstavi kao intepretacija kroz gusti opis (Gorunović 2010a). Sasvim ozbiljno su shvatili Marcusa & Co. i prvo proklamovali, pa prevladali proklamovane krize – krizu realizma, krizu reprezentacije i krizu autoriteta, i došli do radikalnog zaključka da je jedina istinska etnografija ona koju pišu sami ljudi bez ikakve pomoći antropologa. Trenutno se bave istragom sa ciljem da saznaju gde i kako to ljudi zapisuju svoje autoetnografije ne bi li ih se dokopali i objavili u "Journal of Contemporary Ethnography", ili opisali način kako su to uspeli u "Qualitative Research". Ipak, ako im ljudi ne daju svoje autoetnografije ili ako je proces dolaženja do tuđih autoetnografija složen i komplikovan, ostaje uvek na raspolaganju antropologova autoetnografija. Zapravo, logični kraj puta svakog individualnog antropologa je autoetnografija i on će proučavati sebe, od sećanja na sopstveno detinjstvo preko uspomena sa studija do aktuelnih životnih situacija. Memoarsko-ispovedna štiva su njegov krajnji rezultat.

I-A i antropolog koji piše antropologiju

Šta normalan antropolog koji piše antropologiju ima sa I-A antropologom? Gotovo ništa.

I-A su tajanstveni i njih je najteže videti i s njima razgovarati. Oni su uvek utonuti u osećaj krivice – da li zato što krađu tuđe živote kao autoetnografije drugih ili zato što svoje živote plasiraju kao autoetnografije ili zato što same sebe potkradaju pišući autoetnografije koje su morale ostati tajna. Malo komuniciraju jer su zamišljeni nad pitanjem da li smeju da reprezentuju drugog ili sebe i da li su sami sebe ovlastili da se reprezentuju i time prevazišli krizu reprezentacije. Ili je to pak kreiranje sebe koje rezultira učutkivanjem sebe. Doduše, normalni antropolog, koji piše antropologiju, ne bi imao ni posebnog razloga za bliski susret sa I-A tako da se mimoilaze u antropološkom prostoru.

⁹ Opširnije u kritici individualne antropologije (Kovačević 2006 a).

Ea ili Etnografi antropolozi

Etnografi su opisivači sveta s namerom da njihovi opisi posluže antropolozima. Oni često jesu antropolozi po obrazovanju tj. diplomci, naročito u američkom četvoropoljnom sistemu obrazovanja antropologa, ali su po svoj delatnosti i rezultatima samo etnografi. Stoga se oni sasvim uslovno mogu nazvati antropolozima. Slovo "a" u skraćenici je malo i ona stoga glasi Ea.

Šta etnografe s antropološkom diplomom, kada se bave etnografijom, razlikuje od ostalih opisivača sveta (novinara, raznih spisatelja, beležnika, izveštilaca i dr.)? Opis etnografa antropologa je intencionalan i to s namerom da posluži antropologiji, tj. tumačenju sveta. To što je sam opis selektivan, određen pojmovnim aparatom opisivača što, pak, proizilazi iz neke sociokulturno antropološke početne vizije društva i kulture, može bitno uticati na sam opis. Ali to još uvek ne znači da je u svakom opisu sadržano neko tumačenje zabeleženog. Takođe, namera da opis posluži tumačenju sveta i nastojanje da bude što je moguće više pouzdan i korespondentan s opisivanom pojavom, minimizira pretpostavku da je svaki opis deformisan teorijskim pretpostavkama koje se nalaze u predrasudama i ostalom idejnom prtljagu koje etnograf nosi sa sobom. To znači da što više etnograf nastoji da mu opis bude lišen "lične jednacine" to će je i biti lišen, pri čemu ne treba uopšte ni očekivati da će se jednim takvim opisom opisati ono što se želi opisati. Tek ukrštanjem nezavisnih opisa može se opis prečistiti od velikog dela onog što je kontaminirano od strane opisivača.

Tokom dvadesetog veka se kao poseban problem pokazala literarna forma etnografskih izveštaja. Uzrokovana željom da se etnografski izveštaj objavi kao knjiga i namerom da se ostvari plasman na tržištu knjiga natopljenom egzotizmom, literarna forma je prosto prizvala književne kriticare i poetičare da etnografsku prozu podvrgnu svom književno teorijskom gledanju. Iz te vizure su se rodile priče o krizi reprezentacije, krizi realizma i ostalim krizama američke antropologije. Etnografija inspirisana umetnošću, bilo da se radi o literaturi kao inspiraciji za pisanje etnografije, bilo nekim drugim umetničkim formama (drama, performans) je loša etnografija (Ingold 2008, 89), koja je delom uzrok nerazumljivom mozganju o etnografskom projektu od strane književnih kritičara (Ingold 2008, 90), a delom i plod tog upada u etnografski posao. Segmentirana i klasifikovana prezentacija podataka, koji nemaju drugi život do čekanja da ih neki antropolog potraži u arhivu, sprečava pristup literarnim kritičarima koji čitaju knjige u svojim udobnim foteljama i nikada ne bi ušli u velike arhive podaka sakupljenih terenskim istraživanjima (Kovačević 2006). Moderna tehnologija može beskonačno digitalizovati sve moguće arhive, pa i etnografske, tako da se dostupnost etnografskih podataka u arhivama više ne može dovoditi u pitanje, ali odustvo literarne i druge umetničke forme

usmerava njihovu upotrebu samo na one kojima su namenjeni, a to su antropolozi.

Opis se lako prepoznaje kao opis, a interpretacija onoga što se prethodno opisalo kao interpretacija, što ne znači da oni moraju biti i fizički odvojeni u tekstu, mada je preporučljivo, već je sasvim moguće da tumačenje sledi posle nekog dela opisa i da je analiza pisana u takvom nizu. Jedino je opasno da takve interpretacije nemaju jasan metodološki princip tumačenja, a kada se opis filuje impresionističkim objašnjenjima dobija se "gusti opis" kao mešavina opisa i proizvoljnog ili umetničkog doživljaja opisanog. Proglašavanje "gustog opisa" za interpretaciju, koje ide dotle da se čitava Gercova antropologija naziva interpretativnom antropologijom, je samo jedan u nizu pokušaja da se deskriptivnost, kao osnovno obeležje američke antropologije,¹⁰ otkloni i, ostajući u njemu, stekne oreol naučne interpretacije.

Ea i antropolog koji piše antropologiju

Šta antropolog koji piše antropologiju ima s etnografom?

Klasično poimanje tog odnosa polazi od etnografije kao proizvodnje podataka koje će antropolog proučavati i tumačiti i ide do ideje da se interpretacija može ostvariti samo ukoliko antropolog bude svoj sopstveni etnograf, jer će samo tako poznavati ispitivanu sredinu i moći da tumači pojave u njoj. Premreženost sveta etnografskim podacima nikada neće moći da bude tolika da antropolog sve što mu treba nalazi u etnografskim knjigama. Stoga se, poput istoričara, mora služiti svim raspoloživim izvorima uključujući i one koje sam stvara sopstvenim etnografskim radom. U tom smislu je njegov odnos sa Ea odnos slučajnog susreta koji se događa samo ukoliko je neki etnograf ostavio manje ili više detaljne beleške o onome što antropolog namerava da prouči i interpretira. Dokle god se etnograf maksimalno trudi da podaci koje ostavlja za sobom budu što verodostojniji ta verodostojnost koristi i antropologu, ali mu nije prva briga jer te podatke razmatra kritički kao i svaki drugi izvor.

¹⁰ Glavni podsticaj stalnom pritisku scijentifikacije na američku antropologiju proizlazi iz modela prirodnih nauka i dodatno je pojačan tradicionalnom i nepotrebnom objedinjenošću četvoropoljne antropologije u okviru koje postoji i prirodna nauka (fizička antropologija i njene subdiscipline) kao stalni "uzor". Odatle neiskorenjenost idolatrijske težnje da se utvrde naučni zakoni i stalnog zahteva za "teorijskim uopštavanjem" ("Theorising"), bez obzira na beznačajnost ili nepogodnost proučavanog fenomena za teorijsko uopštavanje. Opravdani otpor iskazan u strateški dobro formulisanim nazivu "interpretativna antropologija" je, na žalost, kontaminiran "gustim opisom" tj. njegovim proglašavanjem za interpretaciju..

MA ili Militantni antropolozi

Antropološko pisanje 11 teze o Fojerbahu ili o antropolozima koji govore/pišu politiku

Etnografi i ostali novinari¹¹ svet opisuju, antropolozi ga različito tumače, a pokušavaju da ga menjaju (na bolje ili na gore) razne vrste političkih građana – od glasača, preko građanskih inicijativa i socijalnih filozofa, do profesionalnih političara. Antropolog koji tumači svet, može, u slobodno vreme (kao hobi) da bude etnograf tj. da opisuje svet, a može i da učestvuje u pokušajima njegove promene – da glasa na izborima i da se amaterski bavi politikom (politički misli) komentarišući u okviru porodice vesti na TV ili razmenjujući politička ubeđivanja s komšijama i prijateljima. Ako, pak, hoće da se neamaterski bavi politikom mora da prestane da bude antropolog, jer je dan kratak.

Izlaskom antropologije iz naučnog okruženja i njenom aplikacijom u društvu stvoreni su preduslovi za stvaranje primenjene antropologije. Primenjena antropologija, najjednostavnije određena kao "upotreba antropološkog znanja van antropologije" (Ribić 2007, 5), ima jasno omeđane granice u odnosu na antropologiju kao naučnu disciplinu.¹² Stoga, u najvećem broju slučajeva mešanje antropologije i socijalnog angažovanja ne potiče iz zone primenjene antropologije. Akciona antropologija, vezana za Sola Teksa i projekt Foks (Ribić 2007, 97-118), primarno je generisana iz akademske antropologije i zone prelaska u primenjenu antropologiju. Preteče mešanja antropologije i lokalne politike nalaze se kod ranih antropologa koji su se snažno identifikovali s proučavanim kulturama stičući dvojni identitet poput Frenka Kašinga (Pandey Trikoli 1972, 322-326) i Kurta Niumendaja (Hemming 2003, 168-176), da bi kulminirala u antropološkom uplitanju u indigenističke pokrete (Ribić 2007, 119-140).

Savemeni pozivi za militantnu antropologiju (Scheper-Hughes 1995) i konstruisanje NGO-antropologije, koja predstavlja teorijski servis delovanju

¹¹ "Most anthropologists fear 'contamination' by journalism: few scholars are comfortable with articles that may read more like 'investigative journalism' than ethnography. But that's a risk I've been willing to take." Nancy Scheper-Hughes: Public anthropology through collaboration with journalists, <http://www.anthropologi.info/blog/anthropology/2009/nancy-scheper-hughes-on-public-anthropology>.

¹² U SAD, zemlji s najvećim brojem antropologa, antropolozi koji su zaposleni kao "primenjeni antropolozi" imaju svoje strukovno udruženje (Society for Applied Anthropology) koje je potpuno odvojeno od strukovne organizacije antropologa (American Anthropological Association).

nevladinih organizacija (Kovačević 2010, 40), predstavljaju ishodišta izlaska antropologije iz akademskih okvira. Takva antropologija je razapeta između naučesništva, koje nužno obuhvata društveno i pravno nedozvoljene radnje proučavanih, i reprezentacije ljudi koji se zalažu za kršenje ljudskih prava (Marcus 1997), tako da njene dileme treba ostaviti njenim tvorcima. U krajnjem ishodu, uzbuđenja militantne antropologije se ne razlikuju od ratnog turizma, koje u ekstremnim slučajevima podrazumeva učešće u građanskim i etničkim ratovima, samo što ratni turisti zadovoljenje svojih poriva plaćaju sopstvenim novcem.

MA i antropolog koji piše antropologiju

Šta antropolog koji piše antropologiju ima sa MA?

Ima samo štetu, jer militantni antropolog kompromituje antropologiju kao nauku.

Koje antropološke karijere?

O čemu se može guslati

Guslari, tvorci deseteračke poezije, ne mogu da guslaju o svojim učiteljima i da u pesmama objašnjavaju kako su oni stvarali pesme i guslali. Niko takvo guslanje ne bi slušao. Takođe ne mogu da guslaju ni o sastancima oblasnih gospodara ili vođa ratničkih družina na kojima su se dvojica dogovarala kako da opljačkaju trećeg. Takvo guslanje bi ih skupo koštalo. Pesme o kaluđerima pustinjacima, duboko zagledanim u sopstvene misli, koji uglavnom ne komuniciraju sa svetom ili, eventualno, i to veoma retko saopštavaju svoje unutrašnje doživljaje manastirskom bratstvu, teško da zanimaju guslarsku publiku. Stoga, svekoliki podvizi ostaju jedino o čemu se može guslati.

Odgovor na pitanje postavljeno u naslovu "Koliko je antropologija zbir antropoloških karijera?" glasi: "Antropologija je zbir antropoloških karijera samo onih antropologa koji pišu antropologiju". Samo oni stvaraju antropologiju iz koje svoje postojanje crpu i istoričari antropologije i primenjeni antropolozi i izvođači terenskih radova i predsednici i sekretari asocijacija.

Istoričari antropologije, uz svu raznolikost stotina napisanih knjiga, potvrđuju naoko svima jasnu i očiglednu tezu da antropologiju stvaraju samo oni koji pišu antropologiju. Bez obzira da li knjige u naslovu imaju istoriju antropologije (Ericksen and Nilsen 2001), istoriju etnologije (Voget 1975), istoriju antropoloških teorija (Harris 1972) ili razvoj antropoloških ideja (Hongmann 1976), one se odnose na antropologe koji su pisali i stvarali antropologiju. Te-

ško je i zamisliti da umesto takvog pristupa istoriji antropologije počnu da dominiraju knjige koje će biti hronike konferencija¹³ ili opisi izbora u Izvršne komitete obavljenih na sastancima kontinentalnih i svetskih asocijacija. Takođe, istorije antropologije ne sadrže, pa i na pominju istoričare, hroničare i kritičare antropologije. Na njihove radove se referiše u spisku citirane literature, ali oni nisu deo antropologije čija se istorija piše, što jednako važi i za pisce Pregleda i Uvoda. Istorija etnografskih istraživanja takođe nije sadržana u velikom broju knjiga koje daju pregled razvoja antropologije, osim u slučaju da su ta istraživanja poslužila teorijskom uopštavanju ili su vezana za neku inovativnu interpretaciju, kao što je sasvim uobičajeno s istraživanjem Malinovskog na Trobrijanu. Sama za sebe etnografska istraživanja mogu biti samo teritorijalno grupisana i opisana u nekim pregledima koji služe kao uvod za nove etnografije datog regiona. Istorija antropologije još manje može biti proizvod eksperimentalne etnografije, pozorišni komad ili autoetnografija. Istorija antropologije, ni globalna ni lokalna, sigurno neće pomenuti intimne zabeleške nekog antropologa o njegovim stanjima i doživljajima relacija u toku vožnje autobusom pretočene u autoetnografiju.

Međutim, ono što se daleko bolje vidi iz istorijske perspektive, prilično zamagljuje uronjenost u sadašnjost. Tako je u sadašnjosti, usled uspostavljenih a veoma složenih socijalnih odnosa akademske tradicije, prilično teško reći bilo kojoj od pomenutih vrsta antropologa da zapravo nisu deo antropologije, odnosno, da nisu na istom poslu s onima koji pišu i stvaraju antropologiju.

Uspostavljanjem distance to postaje moguće, pa se "pogledom astronoma" uočava da na većoj ili manjoj udaljenosti od antropologije, kao zvezde u nekom sistemu planeta, kruže planeta pregledološko-uvodoloških antropologa s istoričarima antropologije kao svojim satelitom, zatim planeta kongresno-komitetskih antropologa, planeta etnografa s antropološkim diplomama i planeta primenjenih antropologa s dva satelita koje čine akcioni i militantni antropolozi. Na periferiji sistema nalazi se planeta autoetnografa s problematičnim statusom planete.

Jedni su motivisani pekunijarno ili ostvarivanjem moći unutar akademije i asocijacija, drugi mirnim srednjoklasnim životom univerzitetskog predavača istorije ideja, nešto uzbudljivijim životom etnografskog putnika-istraživača ili sasvim ukolotečenog zaposlenika u državi/kompaniji kome se zadaju poslovi i zadaci, pa sve do trećih, ideološki ostrašćenih, fanatizovanih boraca za neku ideju. Svi zajedno nisu motivisani radoznalošću koja se realizuje u tumačenju sveta u kome žive. Moć i novac, rutina i aktivizam ne zahtevaju kreativnost, maštu i stalnu korespondenciju imaginacije sa činjenicama, logikom i procedurom.

¹³ Retko se događa da neki naučni skup bude održan u vreme narastajućih inovacija u antropologiji i da svojim sastavom i sadržajem bude prekretnički u bilo kom pogledu. Češće se radi o naknadnoj intervenciji istoričara discipline u nastojanju da daju svoje inovativno tumačenje istorije discipline.

Levi-Stros je rekao za životinje da su dobre za mišljenje. Svako bi rekao da su različiti svetovi ili planete antropologa takođe dobri za mišljenje, ali su, za antropologa koji piše antropologiju, uglavnom dobri za izbegavanje.

Literatura

- Eriksen, Thomas Hylland and Finn Sivert Nielsen. 2001. *A History of Anthropology*. London: Pluto Press.
- Geertz, Clifford. 1995. Disciplines. *Raritan* 14 (3): 65-102.
- Gorunović, Gordana. 2010 a. *Antropologija Kliforda Gerca*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Gorunović, Gordana. 2010 b. Književni zaokret i etnografsko pisanje u američkoj kulturnoj antropologiji. *Antropologija* 10 (2): 65-96.
- Harris, Marvin. 1972. *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hemmig, John. 2003. A Fresh Look at Amazon Indians: Karl von den Steinen and Curt Nimuedaju, Giants of Brazilian Anthropology. *Tipity. Journal of the Society for the Anthropology of Lowland South America* 1 (2):163-178.
- Honigmann, John J. 1976. *The Development of Anthropological Ideas*. Homewood: Dorsey Press.
- Ingold, Tim. 2008. Anthropology is *Not* Ethnography. *Proceedings of the British Academy* 154: 69-92.
- Kovačević, Ivan. 2006 a. Individualna antropologija ili antropolog kao lični guslar. *Etnoantropološki problemi* 1 (1): 17-34.
- Kovačević, Ivan. 2006 b. *Tradicija modernog*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Kovačević, Ivan. 2010. *Antropologija između scijentizma i disolucije*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Liessman, Konrad P. 2008. *Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja*. Zagreb: Jasenski i Turk.
- Marcus, Georg E. 1997. The Uses of Complicity in the Changing Mise-en-Scene of Anthropological Fieldwork. *Representations* 59 (Special Issue: The Fate of "Culture": Geertz and Beyond): 85-108.
- Pandey Trikoli, Nath. 1972. Anthropologists at Zuni. *Proceedings of the American Philosophical Society* 116 (4): 331-337.
- Risman, Dejvid. 1965. *Usamljena gomila*. Beograd: Nolit.
- Scheper-Hughes, Nancy. 1995. The Primacy of the Ethical: Proposition for a Militant Anthropology. *Current Anthropology* 36 (3): 409-420.
- Štetić, Snežana. 2007. *Posebni oblici turizma*. Beograd.
- Voget, Fred W. 1975. *A History of Ethnology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Ivan Kovačević

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, Belgrade

On Anthropologists or the Extent to Which Anthropology Is
A Collection of Intellectual Careers

Anthropologists who can be categorized as "internalists" engage with the self in two completely different ways. Ethnographers with an anthropological diploma arrived at auto-ethnography through reflexivity, while those who deal with the self at the disciplinary level usually write about anthropology or, most often, write histories of anthropology. Anthropologists categorized as "externalist" engage with the world at large. Some of them are classic ethnographers who produce ordinary or "thick" descriptions, some of them try to interpret the world, and the third kind arrive at militant anthropology by way of activist anthropology, and try to change the world in accordance with their political opinion.

Key words: anthropologists, anthropology, ethnography, reflexivity, auto-ethnography, applied anthropology, history of anthropology, anthropological conferences, international cooperation, scientific bureaucracy

Sur les anthropologies ou à quel point l'anthropologie est-elle
une somme des carrières intellectuelles

Les anthropologues "internalistes" s'intéressent à eux-mêmes de deux manières entièrement différentes. Les ethnographes possédant un diplôme anthropologique en sont arrivés à l'autoethnographie en passant par la réflexivité, alors que ceux qui s'intéressent à eux-mêmes dans le cadre de la discipline écrivent sur l'anthropologie c'est-à-dire sur l'histoire de l'anthropologie. Les anthropologues "externalistes" s'intéressent au monde. Certains d'entre eux sont des ethnographes classiques qui produisent des descriptions ordinaires ou "denses", d'autres tentent d'interpréter le monde, et les troisièmes, qui par l'intermédiaire de l'anthropologie actionnelle en arrivent à l'anthropologie militante, tentent de changer le monde et de l'adapter à leurs positions politiques.

Mots clés: anthropologues, anthropologie, ethnographie, réflexivité, auto-ethnographie, anthropologie appliquée, histoire de l'anthropologie, congrès anthropologiques, coopération internationale, bureaucratie scientifique.

Primljeno: 31.12.2011.

Prihvaćeno: 25.01.2012.